

<https://doi.org/10.34142/23129387.2023.68.06>

УДК 159.9

ORCID 0009-0006-9739-0894

**СТРУКТУРА КУЛЬТУРНОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ РЕКУРСІЇ З
СОЦІУМОМ, ПСИХІКОЮ ТА ТІЛОМ/ТІЛЕСНІСТЮ.
ЧАСТИНА 2 («ПСИХІКА В КУЛЬТУРІ»)**

Юрій В. Романенко,

*доктор соціологічних наук, професор кафедри
міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій
Інституту міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
Email: romanenko.jura@gmail.com*

Актуальність і мета дослідження. Статтю присвячено проблемі характеру як однієї із структур цензури, яка перебуває в певному співвідношенні із іншими її складниками, як вищого, так і нижчого рівня.

Результати дослідження. В статті розглянуто регуляторні функції характеру та його типізуюча роль щодо поведінки особи або представників різних спільнот в літературі з психології є розглянутою в достатньому обсязі. Наголошено, що певні прогални аналізу характеру лишаються в секторах його співвідношення із статусно-рольовою структурою суспільства як частиною культурної цензури «вгорі» та з скриптами і патернами цілепокладання – як із цензурними складниками «внизу». Відзначено, що характер в контексті неофункціоналістської методології розуміється автором як рекурсія статусно-рольової структури із її габітусами та типовими диспозиціями. Констатовано, що характер набуває розгортання в специфічних скриптах/сценаріях та патернах цілепокладання як поведінкових автоматизмів, а їх функціонування в складі характеру

як цензуру-утворюючої структури теж лишається недостатньо опозореним.

В результаті реалізованого аналізу зроблено висновок про те, що соціальний характер, сценарії та норми як складники нижчої цензури, порівняно зі світоглядом, спрямованістю та іншими ціннісними складниками вищої та середньої цензури (вищого та середнього реєстрів культурної системи) є редуцією, оскільки реалізують лише частину реальних можливостей, але не весь потенціал середньої та вищої цензури, який, в порівнянні з ним, є складнішим та об'ємнішим.

Висновки. Зроблено висновок про те, що нижча цензура відповідає малим соціальним групам та мікросоціальному оточенню, виконуючи регуляторні (ординалізуючі) функції мікрогрупового/особистого рівня, оскільки саме через нижчий сегмент цензури великі соціальні групи здійснюють культурний та соціальний вплив на поведінку тієї чи іншої психічної системи особи/малої групи та її безпосередню регуляцію. Наголошено, що цей сегмент представлений характером як метасценарієм життєвої активності, окремими сценаріями (поведінковими програмами), і патернами цілепокладання (нормами, звичаями, традиціями).

Ключові слова: характер, соціальний характер, статусно-рольові ієрархії, соціальні скрипти, патерн цілепокладання, вища цензура, середня цензура, нижча цензура.

THE STRUCTURE OF THE CULTURAL SYSTEM AND ITS RECURSIONS WITH SOCIETY, PSYCHE AND BODY/PHYSICITY. PART 2 ("Psyche in culture").

Yuriy V. Romanenko,

*Doctor of Sociological Sciences, Professor,
Professor at the Department of International Media Communications
and Communication Technologies
Institute of International Relations
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Email: romanenko.jura@gmail.com*

Relevance of research. The article is devoted to the problem of character as one of the structures of censorship, which is in a certain relationship with its other components, both of a higher and lower level.

Results. The article examines the regulatory functions of character and its typifying role in relation to the behavior of a person or representatives of various communities in the literature on psychology is considered to a sufficient extent. It is emphasized that certain gaps in character analysis remain in the sectors of its relationship with the status-role structure of society as a part of cultural censorship "above" and with scripts and patterns of goal setting - as with censorious components "below". It is noted that character in the context of neofunctionalist methodology is understood by the author as a recursion of the status-role structure with its habits and typical dispositions. It has been established that character develops in specific scripts/scenarios and goal-setting patterns as behavioral automatisms, and their functioning as part of character as a censorship-forming structure also remains insufficiently elucidated.

As a result of the implemented analysis, it was concluded that the social nature, scenarios and norms as components of lower censorship, compared to the worldview, orientation and other value components of higher and middle censorship (higher and middle registers of the cultural system) are a reduction, since they implement only a part of real possibilities, but not all the potential of medium and higher censorship, which, in comparison, is more complex and voluminous.

Conclusions. It was concluded that the lower censorship corresponds to small social groups and the microsocial environment, performing regulatory (ordinalizing) functions at the microgroup/personal level, since it is through the lower segment of censorship that large social groups exert cultural and social influence on the behavior of one or another mental system of a person/ small group and its direct regulation. It is emphasized that this segment is represented by character as a metascenario of life activity, separate scenarios (behavioral programs), and patterns of goal setting (norms, customs, traditions),

***Key words:** character, social character, status-role hierarchies, social scripts, goal-setting pattern, higher censorship, middle censorship, lower censorship.*

Вступ. Характер як одна із структур цензури перебуває в певному співвідношенні із іншими її складниками, як вищого, так і нижчого рівня. Регуляторні функції характеру та його типізуюча роль щодо поведінки особи або представників різних спільнот в літературі з психології є розглянутою в достатньому обсязі. Проте, певні прогалини аналізу характеру лишаються в секторах його співвідношення із статусно-рольовою структурою суспільства як частиною культурної цензури «вгорі» та з скриптами і патернами цілепокладання – як із цензурними складниками «внизу». Характер в контексті неофункціоналістської методології розуміється автором як рекурсія статусно-рольової структури із її габітусами та типовими диспозиціями. Водночас характер набуває розгортання в специфічних скриптах/сценаріях та патернах цілепокладання як поведінкових автоматизмах. Їх функціонування в складі характеру як цензуро-утворюючої структури теж лишається недостатньо опрозореним. Саме до уточнення зазначених аспектів і є дотичною проблема цієї статті.

Мета статті. Метою статті є побудова теоретичної схеми співвідношення характеру, скриптів та патернів цілепокладання як складових культурної системи (нижчої цензури) та як рекурсії психіки в культурі.

Результати. Теоретичні засади дослідження є викладеними в працях Г. Олпорта (1937), З. Фрейда (1942), В. Райха (1989), Е. Фромма (1941), Н. Мак-Вільямс (1994), Х. Кохута (2000), І. Гофмана (1959), та також деяких ранніх публікаціях автора цієї статті.

В концепції Г. Олпорта фігурує поняття кардинальної диспозиції як наскрізної особливості поведінкових програм. Варто зауважити, що Олпорт виділяє у структурі особистості три типи диспозицій: кардинальну, центральні та периферійні

(вторинні). У нашій термінології кардинальній диспозиції відповідає характер, центральним та периферійним диспозиціям – сценарії поведінки. Усі ці складові виконують одну загальну функцію – ординалізації, тобто, побудови порядку та приведення свідомості та поведінки у відповідність із цим порядком. Визначення характеру є уточненим з урахуванням зв'язку кардинальної диспозиції із наскрізною статусно-рольовою моделлю поведінки представника тієї чи іншої соціальної групи. Характер, отже, закріплюється як узвичаєний на рівні культурної системи образ представника соціальної групи, який насаджується через стратегії виховання та тактики управління в середовищі цієї групи (Allport, 1937, с.237; 285-291; 448).

3. Фройдом було впроваджено в науковий обіг поняття цензури, зміст якого зводиться до наступних складників: а) позначення різноманітних витісняючих тенденцій, що виявляються в зоні переходу від несвідомого до свідомого (свідомості); б) позначення механізму інверсії сновидінь, що здійснює пропуск, модифікацію і перегруповання матеріалу сновидінь (головним чином, невідомих). В логіці психоаналізу, все, відхилене цензурою перебуває у стані витіснення. Уві сні дія цензури послаблюється, внаслідок чого витіснені потяги виявляються у сновидіннях через символи (Freud, 1942, 355-410). За такою логікою, функція цензури в психічному апараті зводиться до репресії інстинктів/потягів/

Внесене в статті перше уточнення до цього визначення полягає в тому, що цензура являє собою реєстр фільтрації, фреймування та форматування усвідомлених та несвідомих змістів різного походження на предмет їх відповідності догматично-аксіоматичному, ціннісно-світоглядному та нормативному системному рівні.

Друге уточнення полягає в тому, що по відношенню до цих змістів цензура може виконувати роль репресора,

вертикалізатора та субліматора, що повністю відповідає її регістрам: нижчому, середньому та вищому. Так, нижчий регістр цензури виконує переважно функцію витіснення-придушення тих чи інших змістів. Якщо той чи інший несвідомий зміст все-таки виявився пропущеним у свідомості, його подальша "доля" передбачає його переробку щодо включення в активність сенсоутворюючого змісту. У цьому перехід несвідомого змісту з нижчого регістру до середнього передбачає непросте усвідомлення цього змісту, як і оцінку з позиції включення в активність як таку, а не просто окремі акти.

Як впливає з визначення, цензура є інтерналізованим культурним та соціальним контролем над психічною та тілесною системою, який частково складається з особистісних, частково із надособистісних змістів. В нашій концепції характер як формоутворення нижчої цензури є результатом часткових ідентифікацій з образами батьків, вчителів, вихователів тощо, та часткових ідентифікацій з образами соціальних макрогруп, тобто, представляє як персоналізовану, так і деперсоналізовану структуру. В попередній статті було уточнено, що така структура вищої цензури, як місія, є переважно надособистісною (деперсоналізованою) формою цензури, хоча і вимагає для формування суто особистісних зусиль (напр., релігійного самоздійснення, філософської освіти тощо).

Третє уточнення стосується структурних характеристик та опису функцій сегментів цензури стосовно один одного. Ієрархізація цензури відбувається за критерієм переважання раціонально-конструктивних чи волюнтативно-репродуктивних процесів у вибудовуванні вищого, середнього та нижчого її рівнів. Вища цензура вибудовується здебільшого через процеси вторинного мислення, яким є рефлексія. При цьому під рефлексією ми розумітимемо не просто вторинну операцію з ревізії продуктів первинної мисленнєвої діяльності (така рефлексія в загально-психологічному сенсі і є інтелектуальною

ревізією, але за тієї умови, що розум як функція рефлексії вже є сформованим «мисленням мислення» як смислоутворення. Результатом рефлексії стає формування центру соціальної та психічної систем – центрування. Вища цензура є представленою центруючими, середня – вертикалізуючими, а нижча – ординалізуючими складниками, до яких, поруч із скриптами та нормами, належить характер.

Вторинного мислення, однак, для формування вищої цензури виявляється далеко недостатнім, оскільки у її формуванні бере участь воля як функція наддетермінації системи та потенція безумовного трансцендування. Парадоксальним тут виступає саме те, що хоч і вольові рішення можуть прийматися переважно як результат рефлексивних процесів, проте залежать від волі до пізнання, яка наддетермінована по відношенню до обставин, виступаючи у вигляді віри.

В. Райхом було розроблено та впроваджено в теорію і практику тілесно-орієнтованого психоаналізу поняття «панциру характеру», як набору типових затисків, які відображаються в механізмах психічного захисту. В «Характероаналізі» Райх описує панцир характеру як «сформований, хронічно конкретизований у психічній структурі вираз нарцисичного захисту» (Reich, 1989, с.28-36). Йдеться про опір незадоволенню, який впливає із відповідних зон психічної слабкості, бо в логіці Райха носій будь-якого характеру є схильним до відповідного йому нарцисичного опору.

Серед найважливіших особливостей опору характеру Райх вирізняє: а) його невербально-комунікативну виразність та рельєфність, відображення «у манері говорити, ході, міміці та особливих формах поведінки (сміх, іронія, впорядкована чи заплутана мова, форма ввічливості, форма агресивності тощо); б) зв'язок із особливостями цензурування вербального контенту та дій; в) диференційоване у вираженні в переносах у носіїв

різних типів організації характеру (напр., «позитивний батьківський перенос у хворої істерією виражається інакше, і вона інакше від нього захищається, аніж хвора на невроз нав'язливості»); г) редукованість до «інфантильних переживань та інстинктивних інтересів...»; д) буферну роль між зовнішнім світом та безсвідомим; є) виконання функції уникнення невдоволення, створення та підтримки психічної (нехай навіть і невротичної) рівноваги і, нарешті, витрачання витіснених чи уникнення витіснення певних кількостей потягу, зв'язування вільно плаваючої тривоги або усунення запруженої психічної енергії...» (Reich, 1989, 33).

Наскрізне і тотальне в аспекті середовищного відтворення незадоволення є характероформуючим для тієї чи іншої соціальної групи. В одних середовищах цими незадоволеннями (загрозами) стають фізіологічні та безпекові депривації, в других – порушення психічних кордонів та інтрузія в них з боку акторів інкультурації, соціалізації, навчання/виховання, в третіх – загроза абьюзу, фізичного насильства, в четвертих – емоційне травмування та токсикація тощо, що на виході дає різні профільні комбінації характеру (характерів).

Е. Фром розробив теорію соціального характеру. Для дослідника реакції будь-якої соціальної групи відображають структуру особи членів цієї групи, тобто, окремих людей, які характеризують більшість членів цієї групи. Цю сукупність рис характеру, яка є спільною для групової більшості в результаті спільних переживань та спільного способу життя, автор визначає як соціальний характер. Наголошуючи на існуванні девіантних та маргінальних (периферійних) типів, Фром веде мову про соціальні характери як констеляції спільних «ядерних рис», на які, тим не менш, можуть накладатися «варіації...» за рахунок випадкових факторів народження та життєвого досвіду, які є «різними для різних індивідів» (Fromm, 1941, 366).

Структура особи, її типовий образ в складі тієї чи іншої соціальної групи, визначається набором групо-типових сценаріїв спрямування енергії інстинктів на ті чи інші активності. Спрямована в рамках групо-типового сценарію енергія інстинктів, за виразом Фрома, «...працює як продуктивна сила в умовах суспільного устрою...» і «...є ключовим для розуміння суспільних процесів...». Характер, - резюмує Фром, - у динамічному сенсі аналітичної психології є специфічною формою людської енергії, що виникає в процесі динамічної адаптації людських потреб до певного способу життя у певному суспільстві» і «...визначає думки, почуття та дії індивіда» (Fromm, 1941, 362).

Н. Мак-Вільямс розробляє теорію характеру в рамках психоаналітичної діагностики, всаджуючи схему організації характеру, що містить 5 ключових складників: а) драйви, афекти та темперамент; б) об'єктні відносини; в) адаптаційні (захисні) механізми; г) образ власного Я; д) перенос та контрперенос. Логіка побудови схеми включає контакт драйвів та темпераменту із об'єктами на ґрунті об'єктних відносин, результатом якого (контакту) стають специфічні катексиси або ж вщемлення афектів під впливом групо-типових сценаріїв спрямування енергії інстинктів на ті чи інші активності (McWilliams, 30-88).

Катексиси/розрядки або ж вщемлення/загальмовування драйвів (інстинктивних енергій) стають передумовами для формування адаптаційних (захисних) механізмів, які забезпечують спрямоване використання енергії вільних (незв'язаних) драйвів для ціледосягнення в тій чи іншій активності або ж для звладнання особи із тими чи іншими емоціями (афектами) у ситуаціях блокування (придушення, фрустрації) активності. Свідомісне відображення спрямованого використання драйвів для ціледосягнення та/або досвіду

звладнання із заблокованими емоціями (катексисів та захистів) утворюють образ власного Я.

Оскільки і катексиси, і захисти формуються під впливом певних об'єктів (значущих інших, які мали та/або мають можливість чинити психоформуючий вплив через щеплення відповідних сценаріїв активності), то ці об'єкти стають атрактивними для особи. Це означає їх позитивну або негативну привабливість для особи, або ж безсвідому імовірність її (особи) втягування у взаємодію із подібними об'єктами. Це безсвідоме втягування із причин неопрозореної привабливості (атрактивності) визначається в психоаналізі як перенос. Отже, перенос - це досвід повторного проживання катексисів або ж фрустрацій відповідних афектів із тими чи іншими об'єктами.

Самі об'єкти і відносини між ними та особою (об'єктні відносини) є групо-специфічними, бо об'єкти (батьки, вихователі, вчителі та ін. актори інкультурації, соціалізації, виховання) представляють оточення відповідних соціальних груп, які через цих об'єктів, в свою чергу, заохочують спрямування енергій (драйвів) та їх катексиси/розрядки в одних напрямках і блокування/фрустрації тих самих енергій (драйвів) в інших.

Х. Кохут артикулює теорію нарцисизму, розглядаючи формування нарцисичного характеру в двох секторах: секторі нарцисичної самості та секторі грандіозного імаго, які є характероформуючими. В секторі нарцисичної самості накопичуються безумовні віддзеркалення, або ж досвід катексованих драйвів-афектів, який особа депозитує безвідносно до своїх досягнень. В секторі грандіозного імаго накопичуються умовні віддзеркалення, які особа депозитує співвідносно із досягненнями та через відповідність певним нормам/ідеалам/прагненням (Kohut, 2000, 1-37).

Окремі ідеї з теорії нарцисизму Кохута розвинено також в теорії автора цієї статті дотично до характеру, який є

упорядковуючою структурою як щодо безумовного прийняття особи тією чи іншою групою (в рамках статусно-рольових ієрархій та габітусів), так і умовного прийняття, яке реалізується через відповідні соціальні скрипти, які є складниками характеру. Статусно-рольове середовище соціальної групи, опосередковане родиною, забезпечує і нарцисичну самість, бо безумовно приймає новоприбулих, і грандіозне імаго, бо висуває щодо цих новоприбулих певні вимоги і здійснює інтерналізацію відповідних ідеалів/ідеалізацій.

І. Гофман в своїх працях (1959) розвинув теорію соціальної драматургії, яка є концептуально значущою для цього дослідження. Соціальний характер, якщо дотримуватися логіки заданого аналізу, є певним реєстром (репертуаром) цих самих скриптів-перформативів, які, в більшості випадків, продовжують соціальний характер у ситуаційному вимірі. Навіть якщо особистість не докладає жодних зусиль щодо постановки соціального спектаклю, то через ментальні диспозиції вона отримує деяке фрагментарне уявлення про те, які ролі та експектації задані їй у тих чи інших соціальних спектаклях.

Проблема інтерналізації-виконання ролі та відповідності/невідповідності фактичної поведінки людини соціально-перформативній схемі, представленій у скрипті, вирішується з урахуванням усіх рекурсивно-присутніх у психіці культурних, соціальних та тілесних складових. Автор повністю поділяє представлені в роботах І. Гоффмана ідеї щодо презентації себе іншим у соціальному житті і, слідуючи інтелектуальній традиції соціо-драматургічного інтеракціонізму, вважає можливим і доречним ввести в науковий обіг поняття характеру як соціального мікроперформативу.

Теоретичною передумовою міркувань автора є також логіка концептуалізації П. Бурдье такого складника культурної системи, як габітусу. Дослідник осмислює соціальний світ як

перформанс, в якому є режисура, виконавці та глядачі. Сам глядач не сприймає перформанс дзеркально, не є пасивним виконавцем задумів режисури та нав'язуваних йому ролей. Він має певну свободу конструювання скриптів та ролей в соціальному перформансі, але ця свобода є первинно-детермінованою системою структурованих, структуруючих схильностей або *habitusom*, який створюється в практиці і завжди є орієнтованим на практичні функції (Bourdieu, 1990, 16–17).

Габітус первинно структурується в середовищі, яке асоціюється умовами існування певних класів (станів, каст), через які кристалізуються набуті схильності, структуровані структури, які, за логікою Бурдьє, призначені для функціонування структуруючих структур, тобто, є принципами, які породжують та організують практики та уявлення, є об'єктивно пристосованими для досягнення певних результатів, але не припускають свідомої спрямованості на ці результати і не вимагають особливої майстерності» (Bourdieu, 1990, 17–18).

Точка зору Бурдьє може бути дебатованою в контексті послуговування поняттям «принципи», які, в логіці автора цієї публікації, є складником ціннісної свідомості, а отже, можуть бути і предметом рефлексії. Оскільки диспозиції є шляхами, які прокладаються психічною системою через відповідні заохочення/фрустрації, створення простору свободи/заборони, то габітуси відповідних соціальних груп містять множину диспозицій, частина яких є, в термінології Г. Олпорта, центральними, частина – периферійними. Олпорт послуговується поняттям «кардинальна диспозиція», яка в поняттєвому апараті Бурдьє співпадала б з повністю інтерналізованим габітусом.

В реальності диспозиції формуються тривалий час через систему дозволів та заборон, можливостей та неможливостей, свобод та потреб, утворюючи обмежуючі схеми для того, що

може потрапити в поле свідомості і може бути практикованим або ж не може потрапити до поля свідомості і не може бути практикованим.

Першоджерелом же диспозицій щодо характеру «згори» є статусно-рольові ієрархії із габітусами/узвичаями, отже, культурно-, соціально- і психічно рутинізованими практиками, які, за влучним виразом П. Бурдьє, є системами «структурованих структур, призначених для функціонування структуруючих структур» (Bourdieu, 1990, 17-18).

Статусно-рольові ієрархії визначають часо-простори (культурні, соціальні, психічні та фізичні) континуми конкретних соціальних груп, їх життєустрої, які вважаються окремими соціально-статусними порядками і, в рамках соціально-статусних ієрархій утворюють культурний «ескіз» соціальної стратифікації як макросоціального порядку вже на рівні суспільства. Наповнення цих часо-просторів (культурних, соціальних, психічних та фізичних) континумів відбувається

Габітуалізація відбувається в родинному оточенні та світі повсякденних рутин, які є структурними константами. Йдеться, зокрема, про відносини батьків та дітей, про повсякденне виховання, побут із задоволенням базових вітальних потреб, про практики дозвілля та споживання, себто, про те, що Бурдьє називає «близькими проявами зовнішньої необхідності, структурами, які характеризують певний клас в умовах його існування» (Bourdieu, 1990, 17-18), які є продукуючими щодо структур габітусу. В свою чергу, вже сформований габітус стає сховищем кристалізацій досвіду повсякдення, соціально-груповою аперцепцією, яка всадищує індивідуальне сприйняття, оцінку та переробку психічною системою особи подальшого пережитого досвіду.

Габітус як структуровану структуру, яка створює структуруючі структури, забезпечує активну присутність минулого досвіду соціальної групи в повсякденні її окремих

представників, найвдаліше визначити як характеро-формуючу складову нижчої цензури, яка є конектором між соціально-статусною ієрархією та диспозиціями відповідних характерів. Оскільки габітус представлений «в кожному організмі у формі схем сприйняття, думок і дій, і гарантує більшу «правильність» практик та їх сталість у часі і більшу надійність, аніж усі формальні правила та експліцитні норми» (Bourdieu, 1990, 21], то з визначеного випливає забезпечення габітусом варіативності характерів, а рамакх самих характерів – варіативності продукування думок, перцепцій, емоцій і дій, межі яких є заданими статусно-рольовими ієрархіями, соціальними стратифікаціями та соціальними інститутами.

Габітус надбудований над характером як система фільтрів, культурна оптика відповідної соціальної групи, яка через диспозиції характеру/характерів (бо особа найчастіше ж не носієм якогось гомогенного характеру, а низки характерних радикалів) підтримує групоспецифічність цих характерів. Зрозуміло, що різні типи організації характерів (шизоїдний, мазохістський, психопатичний, депресивний) містять індивідуальну варіативність, однак, через фільтрування сприйняття, думок, емоцій габітусом характер набуває відповідної групо-специфічності, наближаючись до соціального характеру.

Бурдьє відзначає, що «habitus - це принцип вибіркового сприйняття індикаторів, спрямованих швидше на підтвердження та посилення habitus'a, фніж на його трансформацію, це матриця, яка генерує реакції, заздалегідь пристосовані до всіх об'єктивних умов, ідентичних або гомологічних з (минулими) умовами виробництва habitus'a»... (Bourdieu, 1990, с.31).

Найважливішим в цьому визначенні є те, що габітус «...пристосовує себе до ймовірного майбутнього, яке він передбачає та допомагає здійснити, оскільки читає його

безпосередньо в теперішньому передбачуваного світу, єдиного, який він може знати» (Bourdieu, 1990, 31). Така предикторна властивість габітусу дозволяє носіям габітусу прораховувати відповідні шанси задоволення/фрустрації їх потреб чи бажань та здійснювати групо-специфічне налаштування характеру та відповідних скриптів як його складників. Габітус, отже, це рутинізовані стратегії практик, які відповідають групам, які посідають відповідні статусно-рольові ніші, і призначені для групо-специфічної орієнтації характеру і скриптів як його складників.

Характер у соціумі функціонує як характер представника тієї чи іншої спільноти – як соціальний характер та його різновиди. І якщо сам характер постає як центральна тенденція життєвої активності, то соціальний характер є профілем однієї (але, частіше, декількох) кардинальних диспозицій представників цих спільнот. Диспозиції ж, в свою чергу, є складниками соціальних габітусів як узвичаєних колективно-безсвідомих (колективно-надсвідомих в термінології нашого дослідження) схем-умов існування соціальних груп.

Такі автори як С. Московічі (Moscovici, 1994, 163-177), наприклад, визначають ці схеми як соціальні уявлення. Томас і Знанецький ведуть мову про аттитюди (соціальні установки). В той же час, зведення габітусів до соціальних уявлень як когнітивних структур було б логічно некоректним, оскільки габітус являє систему набутих схильностей, а отже, диспозицій. Водночас послуговування поняттям «аттитюд» теж вбачається не вельми коректним, оскільки габітус утворений саме безсвідомо-рутинізованими практиками, які включають до свого складу в той числі і аттитюди.

Концепт «диспозиція» як деяка наскрізна риса описує результати інкультурації габітусу в характері, оскільки сама інкультурація стикається із психічною системою людини, якій насаджується той чи інший габітус. Сам габітус не може бути

інкультуrowаним повно-об'ємно, отже, його інкультурація психічною системою відбувається вибірково. Родина в більшості випадків є мікроспільнотою, яка вибірково продовжує ту чи іншу стратифікацію (кастову, станову, класову), а отже, узвичаєні складники способу життя конкретної соціальної групи інтерналізуються у вигляді «схем сприйняття, думок і дій, гарантуючи «правильність» практик та їх сталість у часі і маючи більшу надійність, ніж усі формальні правила та експліцитні норми» (Bourdieu, 1990, 21).

Значущість спільнот в культурі визначається статусно-рольовими ієрархіями, які визначають значущість різних типів людей в суспільстві, кореспондуючи, з одного боку, з ієрархією цінностей (на рівні середньої цензури «вгорі») та з соціальною стратифікацією (на рівні суспільства «внизу»). Стратифікація у найзагальнішому сенсі є ієрархією соціальних груп, виступаючи рекурсією ієрархії цінностей, статусно-рольової ієрархії і матеріалізації цих цінностей як ієрархії капіталів (духовно-інтелектуального, соціального, політичного, економічного).

Ієрархія соціальних груп, що відповідає ієрархії цінностей та капіталів, кореспондує з тією чи іншою ідеологією та філософією. Саме у філософії та ідеології суспільства (соціальної групи чи спільноти) представлена як аксіологія (вчення про цінності), так і соціальна онтологія. Ми будемо оперувати цим терміном у значенні, що передбачає опис та пояснення архітектоники суспільства як цілого. У цій архітектоніці суспільства як цілого його елементами виступають соціальні групи, соціальні інститути та відповідні їм статусно-рольові структури.

Соціальний характер, таким чином пов'язує статусно-рольові структури з особою, оскільки особистість формується як результат імплементації-впровадження соціального характеру як структури нижчої цензури до психічної системи

індивіда. Постає питання: а хто і як здійснює це імплементація?

Цензура взагалі імплементається різними інститутами інкультурації та соціалізації, а її нижчий сегмент - характер, сценарії/скрипти і патерни цілепокладання (культурні норми, звичаї, традиції) - такими інститутами соціалізації, як сім'я, виховні дошкільні та середні навчальні заклади.

Нижча цензура здійснює первинне тестування несвідомих змістів, змістів свідомості та поведінки вимогам реальності та структур середньої та вищої цензури. Функція первинного тестування може автономізуватися і ритуалізуватися, тому характер як структура нижчої цензури набуває образу такої собі низки нав'язливостей-стереотипів. Коли в психодіагностиці мова заходить про "жорстку цензуру" (такими конструктами оперують, зокрема Р. Кеттел, Н. Мак-Вільямс), то, на наш погляд, мова може йти переважно про "жорстку нижчу цензуру" як результат фрагментованого насадження характеру, культурних скриптів і патернів цілепокладання (культурних норм, звичаїв, традицій), які є неадекватними змістам середнього та вищого реєстрів цензури.

Наголосимо на тому, що звичаї, традиції, норми бувають "жорсткими" або "м'якими" не самі по собі, оскільки жорстка цензура виявляється "жорсткою" саме там, де відбувається фрагментоване насадження нижчої цензури на тлі незаповненості середніх та вищих реєстрів цензури, оскільки саме в цьому випадку всі зусилля агентів інкультурації/соціалізації щодо насадження реєстру нижчої цензури виявляються непродуктивними, фруструючими та травматогенними по відношенню до психічної системи об'єкта впливу. З іншого боку, сам об'єкт впливу, маючи на рівні тілесності свою «культуру в тілі», тобто, інкорпоровані культурні сенси, може чинити опір системі

інкультурації/соціалізації, демонструючи тим самим розбіжності насаджуваних та інкорпорованих культурних ідентичностей.

У той же час, характерологія не зводиться виключно до поведінки, а зберігається в тому числі і в тілі та тілесності, які у своїх візуальних образах приводяться у відповідність характеру через механізми несвідомої та усвідомленої тілесної структуризації. При цьому сам процес структуризації тілесності та психіки стає формуванням запаралелених ізоморфізмів, які на рівні тілесної статичності та динаміки виражають ті ж механізми захистів, які є представленими в поведінці. Таким чином, морфотипові особливості тіла стають рекурсіями характеру у статичному вираженні, у той час як характер проекується в тілесній поведінці, розгортається в процесах типових захистів, які спрацьовують у ситуаціях повторюваної слабкості/дезадаптивності і потреби звладання із відповідними афектами. Ця ідея представлена у розгорнутому вигляді у роботах В. Райха (Reich, 1989), який ототожнював характер із групами (кластерами) типових захистів, ієрархізованих стосовно базової травми психічної системи, із чим цілком погоджується автор цієї статті.

Оскільки характер є не просто констеляцією сценаріїв і патернів цілепокладання, а й – насамперед - ієрархією захистів стосовно типових фрустрацій і заохочень, то управління цими фрустраціями і заохоченнями є соціальною технологією маніпулювання психічною системою через соціальний характер та технології соціалізації.

Характер у розумінні автора цього дослідження є комбінацією патернів захистів щодо типових афективних комплексів, що сформувалися в результаті заохочення-розрядки (катексису) або гальмування драйвів психічної системи акторами соціалізації та культурації. У соціологічному аспекті характер виступає матрицею-метаскриптом, в якій є закладеними можливі рольові набори (набори сценаріїв-

скриптів), що виражають ті чи інші аскриптивні або набуті особливості участі особи у різноманітних соціальних спектаклях (Этническая идентичность, 2016, с.191).

Сама участь у соціальній виставі в контексті відмінності характеру передбачає різні фрустрації, які можуть завдаватися спеціально-навченими акторами, які грають роль публіки, або ж стихійно беруть участь у характероформуючих перформансах (оскільки актори соціалізації та інкультурації самі виявляються специфічно-фрустрованими і культурними). У будь-якому разі визначення характеру як метаскрипту, який описує можливі та припустимі для психічної системи сценарії, співвідноситься з експектаціями певних соціальних груп, субординованих із структурою її ідентичності та місії. Особа як інтегрований носій характеру/характерів у своїх перформансах завжди моделює образи «режисера» та «публіки», які, у разі неадекватного використання вже напрацьованих захистів, можуть ініціювати нові фрустрації, що спричиняють нову фрагментацію та створюють потребу у формуванні нових захистів за рахунок зростання комплексності-фрагментованості психічної системи (Этническая идентичность, 2016, 191-192).

У психоаналітичному контексті, який чітко представлений у роботах Х. Кохута (2000) з проблематики нарцисизму, характер справедливо визначається як продукт тих чи інших віддзеркалень, що, власне, кореспондує з міркуваннями Ч. Кулі (1909; 1922), Д.-Г. Міда (2000) та І. Гоффмана (1959). Важливим уточненням тут і те, що як позитивні, і негативні віддзеркалення можуть призводити до відщеплення частини психічної системи від свідомості, що веде до фрагментації і дезінтеграції цензури і несвідомого стосовно свідомості. Релевантний субординаційний гомеостаз досягається, таким чином, за рахунок того, що ідентичності соціальних груп передбачають вибудовування тих чи інших стратегій віддзеркалення у співвідношенні припустимих заохочень і фрустрацій.

Тому найжорсткішу цензуру, високоімовірно, матиме та соціальна група, колективне несвідоме якої виявляється найбільш фрагментованим, а рівень фрагментованості, у свою чергу, визначатиметься, виходячи з жорсткості фрустрацій "режисером" (ключовим цензуроформуючим суб'єктом) спонтанних імпровізацій носія психічної системи.

Фрустрації будуть тим більш жорсткими, чим більш соціалізованим є "режисер" (у разі високої соціалізованості "режисера", використовуючи метафору Гофмана, можна зробити висновок, що не тільки спонтанні імпровізації носія психічної системи, а й репетиції до перформансу будуть скорочуватися (мається на увазі скорочення бюджету часу) і чим більше суб'єкт соціалізації буде прагнути збільшити кількість віддзеркалюючих учасників соціалізації, що передбачає нарощування потоку неконтрольованих заохочень/фрустрацій.

Основним чинником формування жорсткої цензури буде, знову ж таки, просторово-часової, оскільки групи, що займають панівне та субмісивне становище в системі соціальної стратифікації, мають у своєму розпорядженні різні обсяги займаного ними простору та часу. Культурний і соціальний простір, який займає група (чи ізоморфний групі габітус-соціотип) можна уявити як упредметнений (капіталізований) у минулому час, тобто, як культурний та соціальний капітал, який створює групі стратегічні переваги для утримання-розширення вже наявного у неї культурного, соціального, психічного та фізичного простору.

Така культурно- і соціально-просторова експансія відтворює і посилює дефіцит часу та простору у узалежнено-підлеглих соціальних груп та стійко корелює з ним, що робить вельми проблематичною інкультурацію цих самих підлеглих соціальних груп, яка, на відміну від соціалізації, потребує значних часових бюджетів та обсягів резервного простору (Этническая идентичность, 2016, 193-194).

Групи, які вже уречевили свій час (а значить, "не просиджували" історію, а прямували в прямому розумінні цього слова згідно "закону економії часу") в окупованому ними культурному і соціальному просторі можуть створювати внутрішньогрупові просторо- і часо-вороти, часо-просторові неперервності, а отже, мають передумови для переважання у внутрішньогруповому просторі інкультурації як стратегії більш глибокої і якісної обробки психічної системи своїх представників з отриманням на виході більшої кількості елітоутворюючих елементів і, відповідно, конкурентоздатних представників.

Соціальні групи, дефіцитарні щодо простору, виявляються дефіцитарними і щодо часу, отже, вони змушені використовувати жорсткіші стратегії насадження соціального характеру, тобто, дитячо-юнацький період онтогенезу представників цих соціальних груп проходить частіше під знаком жорсткого виховання. Характер таких груп у сенсі цього терміну стає стигмою за Гофманом, деяким тавром як поєднанням акцентуйованих особливостей темпераменту, які увиразнюються в проявах асоціальності/гіпосоціальності чи репертуарах мімікрійних практик, які дозволяють видавати ці акцентуйовані особливості за прояви «особистісної своєрідності», «оригінальності» та ін.

В одній із своїх (Этническая идентичность, 2016) автор вже приходив до висновку про те, що соціалізація виступає одночасно (ціле)спрямованим і неспрямованим процесом насадження різних реєстрів цензури, причому тут нам резонно було б розмежувати особливості соціалізації вищої та середньої цензури, які резонно називати інкультурацією, і власне соціалізації, яка пов'язана, у нашому розумінні, переважно з нижчою цензурою. Окремого розгляду, у зв'язку із зазначеним, потребують також дисфункції інкультурації/соціалізації у

вигляді продуктів надлишкових/недостатніх інкультураційних та соціальних впливів.

Звичайна соціалізація здійснюється шляхом застосування стандартизованих технологій навчання/виховання, які призначені для насадження соціального характеру як констеляції адаптивних механізмів, необхідних для перетворення неупорядкованого потоку лібідо на соціально-ординалізовану матрицю автоматизмів.

Ординалізація досягається, найчастіше, шляхом фруструючого впливу на психіку-тіло, сліди якого зберігаються в пам'яті (як колективній, так і індивідуальній) у вигляді комплексів-"вщемлень" (ці "вщемлення" можуть виступати у вигляді соціально-історичних або психічних (психобіографічних) травм, і Юнг справедливо називає їх афективними комплексами). Жорсткість фруструючого впливу, його інтенсивність і тривалість та інші характеристики детермінують рівень жорсткості/ригідності сформованих захистів, які можуть у змістовному відношенні забезпечуватися волею, мисленням, уявою, емоціями.

Зрозуміло, що автор не претендує на оригінальність запропонованої далі типології захистів, оскільки бібліографія робіт із психоаналізу у цій сфері досить велика. За нашим уявленням, те, що в психоаналізі називається "примітивними захистами" пов'язано насправді з волею та емоціями, які забезпечують або придушення/витіснення фруструючого стимулу з його видаленням за межі розумової переробки або імагінальної сублімації, або ж спотворення (інверсію) на емоційному шляху (Этническая идентичность, 2016, 201).

Таблиця 1.

Типологія соціалізаційних та інкультураційних захистів

	мисленнєві	
--	------------	--

Інкультураційні захисти	імагінальні	Зрілі захисти
Соціалізаційні захисти	волюнтативні	Примітивні захисти
	емоційні	

Примітивні захисти, втім, як і зрілі, є самоманіпуляціями, призначеними для запобігання фрагментації/деструкції психічної системи, як індивідуальної так і соціальної психіки. Коли суб'єкти системи інкультурації/соціалізації впливають на психічну систему, вони можуть користуватися власними захистами, які стосовно психіки об'єктів культураційного/соціалізаційного впливу можуть виконувати роль реімплементуючого інструменту насадження комплексів цих суб'єктів. Виходить, що психічні комплекси суб'єктів інкультурації/соціалізації можуть поширюватися шляхом психічного зараження та несвідомого використання неопрацьованих (свідомістю) комплексів і пов'язаних з ними захистів.

Перебування психіки суб'єктів соціалізації у психотичному/прикордонному континуумі може призводити до дисфункцій соціалізації як гіпосоціалізованості/недосоціалізованості чи гіперсоціалізованості, що визначаються особливостями своїх комплексів і захисту суб'єктів соціалізації, які, втім, мають макрогрупове походження. На думку автора цього дослідження, гіперсоціалізованість залежить багато в чому від емоційних та волюнтативних диспозицій менталітету та культурної системи, тоді як недосоціалізованість – від інтелектуальних та імагінальних диспозицій.

Отже, за логікою нашого дослідження, чим більше зрілих захистів включаються за допомогою фрустрацій соціального середовища, тим нижчим є рівень ефективності соціалізуючого

впливу, тобто, з прогресом в соціалізації зростає регрес в інкультурації, і навпаки. Надлишковість інкультураційних процесів створює передумови для некерованого і неконтрольованого зростання кількості груп з елітними амбіціями, що відповідає соціальній нестабільності та психічній розбалансованості суспільства за рахунок розмивання прошарку усереднено-пересічних людей. Надвиробництву чисельності елітних груп та груп з елітними амбіціями відповідає соціальна та психічна нестабільність. В той же час, надвиробництву маси і масо-морфних соціальних груп відповідає культурна стагнація через дефектність (недоукомплектованість) вищої та середньої цензури та механістично-репресивне і фрагментоване насадження нижчої цензури (характеру, скриптів та патернів цілodosягнення) через технології репресивної соціалізації (Этническая идентичность, 2016, 202-203).

Таблиця 2.

Співвідношення між дисфункціями соціалізації та інкультурації

	Дисфункції інкультурації	Дисфункції соціалізації
Надлишковість інкультурації/ соціалізації	гіперінкультурованість	Гіперсоціалізованість (шпиталізм)
Недостатність інкультурації/ соціалізації	гіпоінкультурованість	Гіпосоціалізованість
"Нульовий рівень" інкультурації/ соціалізації	Акультурованість (мауглізм)	Асоціалізованість

соціалізації		
--------------	--	--

Простіше кажучи, переважання емоційності/ чуттєвості/ волюнтативності в менталітеті і культурній системі більш імовірно сприятиме формуванню надсоціалізованої психічної системи, ніж раціональності/імагінальності (переважання останніх диспозицій у структурі соціального характеру швидше створює передумови для гіпо(недо)соціалізації та заповнення вищих регістрів цензури). За відомим висловом Маркса, анатомія людини являє собою ключ до анатомії мавпи, в чому, власне і полягає вибудовування гомологічної логіки розуміння посередності/пересічності через диспозиції представника вищих елітних груп, тобто, *common man* як продукт соціалізації можна зрозуміти, розуміючи "людину культури", але людину культури далеко не завжди можна зрозуміти, виходячи з нижчого рівня соціалізованої психіки.

Характер підтримує ієрархію цінностей культурної та соціальної систем "знизу", через автоматизми свідомості та поведінки, які, з одного боку, сприяють повторенню досвіду вдалих катексисів (опредметнюючих розрядок драйвів), а отже, проживання та, водночас, запобігають повторній фрустрації та повторному переживанню досвіду вщемлення афектів. На рівні пам'яті характер реактивує спогади про психічний біль у зв'язку з фрустраціями, результатом чого виступає стійка захисна поведінка, яка носить по відношенню до психічної системи терапевтичний зміст. З іншого боку, ієрархія цінностей управляє характером згори, оскільки за її відсутності чи часткової ієрархізації характер діагностується як аморфний (гіпоморфний), тому, психічна система, втративши характер, стає гіпотропійною чи ентропійною.

З боку соціальної системи в рамках соціуму формується той чи інший різновид соціального характеру, який підтримує соціальну стратифікацію та базові соціальні інститути у використовуваних ними стратегіях задоволення/фрустрації базових потреб представників тих чи інших соціальних груп. Саме у такому розумінні соціальною системою насаджуються відповідні соціальні диспозиції; через ці соціальні диспозиції соціальна система управляє як статусно-рольовим позиціонуванням особистості, і її мобільністю (як горизонтальною, так і вертикальною). При дефіцитарній ієрархізації цінностей або гетерархічному (розташованому, ситуаційному) їх структуруванні може відбуватися руйнація диспозицій та дисфункції соціалізації (дефіцитарна гіпосоціалізація, компенсаційна надсоціалізація), що відповідає латентним соціальним ієрархіям та аномічному (гіпономічному) стану (Этническая идентичность, 2016, 205-207).

Соціальні скрипти. Характер через наявні у його структурі диспозиції дозволяє здійснювати сценарне інтегрування окремих процесів, тобто, задає формування сценаріїв цілепокладання (соціальних скриптів)¹. Сценарії цілепокладання, залежно від рівня автоматизованості та способів соціальної репресії, можуть бути умовно поділені (і тут автор навряд чи може претендувати на вичерпну повноту класифікації) на звичаї, традиції, ритуали. Рівень автоматизованості та соціальної репресії зростає у міру переходу від звичаю до традиції та ритуалу.

У змістовному відношенні сценарії диференціюються за типами організації характерів і припускають типові схеми ціледосягнення у носіїв цих характерів у вигляді відповідних поведінкових доміант, таких як: експансії/індивідуалізації (психопатична організація характеру); ухилення/ізоляція

(шизоїдна організація характеру); атенціювання/демонстрація (істерична організація характеру); самоекзекуція/самообвинувачення (мазохістська організація характеру); фантазування/догляд (дисоціативна організація характеру) тощо (Этническая идентичность, 2016, 212-214).

Як зазначалося, примусова габітуалізація, що передбачає запаралелене насадження соціального характеру всіх рівнях системи символічного і педагогічного насильства (навчання, виховання, харчової та гігієнічної поведінки, відпочинку та ін.) робить соціальні скрипти-ролі наскрізними для відомих соціальних практик, тобто, перетворює їх на мультикомпонентні соціальні сценарії.

Під соціальними скриптами в даному дослідженні ми розумітимемо певні послідовності самопрезентаційних дій (соціальних перформансів), які розгортаються у різних соціальних ситуаціях та відповідають соціальному характеру. Е. Фромм описує 5 типів соціального характеру (Bourdieu, 1990 348-429), кожен з яких є набір можливих сценаріїв поведінки, що стають високоймовірними або низькоймовірними в тій чи іншій організації характеру. Представлені автором риси передбачають і відповідні сценарії поведінки. Так, наприклад, властиві накопичувальному характеру завзятість, впертість, консерватизм, скупість, старанність, педантизм, схильність до агресії та садомазохістські імпульси навряд чи передбачатимуть скрипти, орієнтовані на свободу, художню творчість, еротоманію, меценатство тощо.

Соціальні скрипти визначають, чого має воліти та уникати носій того чи іншого типу організації характерів як носій відповідної статусно-рольової ідентичності. При цьому воління та уникання заохочуються певними позитивними та негативними поведінковими віддзеркаленнями (санкціями, заохоченнями/фрустраціями (стягненнями, покараннями тощо)). Зрозуміло, наприклад, що від військових і від вчених в

культурній системі будуть визначатися як очікувані різні типи поведінки, а отже, і різні соціальні скрипти (Этническая идентичность, 2016, 212-214).

Патерни цілепокладання. Складниками скриптів виступають звичаї, традиції, ритуали, норми як зразки оцінки дій і вчинків, що реалізуються в рамках сценаріїв на рівні поведінкових диспозицій характеру. Патерни цілепокладання, таким чином частково являють собою цензурний конструкт, частково - емпіричні моделі рутинних дій, які є повторюваними і часто реалізуються при опосередкуванні нижчого (емпіричного, технологічного, прагматичного) мислення та поведінки. Для функціональності патернів цілепокладання потрібно, з одного боку, їх збереження в блоці довготривалої пам'яті (для необхідної репродукції та зв'язання) як перцептуальних зразків з актами свідомості та дії; з іншого боку, для ідентифікації патернів цілепокладання є необхідною адекватна робота перцепції та теоретичного мислення, що дозволяє здійснювати впізнавання ситуацій, у яких є потрібним їх застосування, за рахунок категоризації цих ситуацій (Этническая идентичность, 2016, 214-221).

Враховуючи те, що патерни цілепокладання як низовий формоелемент "психіки в культурі" перебуває в рекурсивному гетерофункціональному зв'язку з гетероморфними субрегістрами нижчих реєстрів, тобто, з елементами "культури в психіці", тобто ціннісно-методологічною свідомістю ("кристалізуючим ціннісним інтелектом"), - догмами, аксіомами, принципами та переконаннями, - то вони виступають прагматичними орієнтирами для зазначених складових; з іншого боку, ціннісно-методологічна свідомість стосовно патернів цілепокладання має створювати легітимуючі дискурси, тобто, обґрунтовувати, чому традиції, звичаї, ритуали норми потребують виконання/невиконання, наскільки вони є раціональними, ефективними тощо.

Ця процедура, яка отримала назву "легітимації", увиразнюється у дискурсах відповідних суб'єктів, зокрема інтелігенції, священства та політичної влади, які можуть сперечатися один з одним щодо легітимності тих чи інших традицій, звичаїв, ритуалів норм в ідеології, моралі, праві. Суперечки юридичної частини інтелігенції стосуються зазвичай не легітимності, а легальності права, тобто, формально-логічної несуперечності і узгодженості одне з одною правових норм рамках інститутів і галузей права (Этническая идентичность, 2016, 214-221) .

Оскільки патерни цілепокладання також є складовою нормативних систем регуляції соціальної поведінки, тобто, права і моралі, ці нормативні системи можуть виступати їх джерелами, узгоджуючись чи вступаючи у протиріччя з габітусами та соціальними характеристиками. Набагато частіше патерни цілепокладання у структурі нижчої цензури культурної системи перебувають у протиріччі із нормами соціально-нормативних систем як соціальних інститутів. Це пояснюється тим, що норми соціальних нормативних систем як цензурні формоутворення найчастіше являють собою рафіновані деонтичні конструкти, які можуть докорінно суперечити як рутинізованим схемам габітусів, так і (тим паче) диспозиціям соціальних характерів. Ба більше: вони можуть виступати репресорами щодо соціального характеру, який виступає швидше емпіричним, ніж деонтичним констелятом диспозицій.

Патерни цілепокладання можуть зазнавати аксіалізації, тобто, переходити в розряд цінностей, що сприяє перетворенню їх на цінності. З іншого боку, цінності можуть бути операціоналізовані та "емпіризовані" шляхом перетворення їх на патерни цілепокладання, прикладом чого може бути норми публічного або приватного права. Нормативізація цінностей, тобто, їх перетворення на традиції, звичаї, ритуали та норми, супроводжує їх спрощення (редукції), тому стає основою для

множинних дискусій з приводу справедливості в моралі та праві (Этническая идентичность, 2016, с.214-221).

Висновки. Сенси-значення в культурній системі сприяють вибудові ціннісних зразків, які, у межах нашої концепції, виконують функції центрування/вертикалізації. Як для дорослої здорової людини недостатньо мати голову і стояти, щоб йти, так і для психічної системи, вочевидь, недостатньо, мати у своєму розпорядженні фонди культурних смислів (конституйованих через простір-час) для безпосереднього регулювання поведінки, сценарного композиціонування, нормативної оцінки практик та окремих дій.

Цю регуляторну функцію щодо поведінки має виконувати якийсь самостійний сегмент цензури, за яким є закріпленою функція ординалізації (упорядкування), яка в більш точному вираженні зводиться до "перекладу" цінностей на мову поведінки, що забезпечує характер, комплементарні для нього сценарії (соціальні скрипти-ролі) та норми. Саме ці структури нижчої цензури дозволяють здійснювати функцію тестування щодо відповідності/невідповідності фактичних поведінкових складових характеру - нормативним.

Соціальний характер, сценарії та норми, порівняно зі світоглядом, спрямованістю та іншими ціннісними складниками вищої та середньої цензури (вищого та середнього регістрів культурної системи) виступають чимось "пласким", редукованим, як, власне, і будь-яка система в русі реалізує лише частину своїх реальних можливостей, але не весь потенціал, а тому потенціал системи завжди виглядає об'ємнішим порівняно з реальними можливостями, які є «пласкими» порівняно з ним.

Вища та середня цензура надає "об'ємне бачення" для великих соціальних груп, активність яких тягнеться далі безпосереднього відтворення їхнього власного життя. Саме тому такі групи створюють та творять соціально-історичну перспективу будь-якої ідентичності. Нижча цензура відповідає

малим соціальним групам та мікросоціальному оточенню, виконуючи регуляторні (ординалізуючі) функції мікрогрупового/особистого рівня, оскільки саме через нижчий сегмент цензури великі соціальні групи здійснюють культурний та соціальний вплив на поведінку тієї чи іншої психічної системи особи/малої групи та її безпосередню регуляцію. Цей сегмент представлений характером як метасценарієм життєвої активності, окремими сценаріями (поведінковими програмами), і патернами цілепокладання (нормами, звичаями, традиціями), які дозволяють здійснювати тестування різних репертуарів поведінки як поведінковим програмам, так і як їх метасценарію.

Література:

Мід Д. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Пер. з англ. та передумова Т. Корпало / Д. Мід. – К.: Укр.центр духовної культури, 2000. – 416с.

Романенко Ю.В. Соціалізація особи: метапрограмний та психотехнологічний аспекти.- К.: Вид-во ДУІКТ, 2007.- 436 с.

Этническая идентичность: социосистемологическое измерение геополитики/ ред.-коорд. Романенко Ю.В. [Я.В.Зоська, Ю.Ю. Медведева, Ю.В. Романенко, И.А. Святненко, Н.В. Туленков, Е.А. Хомерики].- Монография.- К.: Меркьюри-Подолье, 2016.- 369 с.

Allport, G.-W. Personality: A psychological interpretation. (1937) New York: Holt, Rinehart, & Winston., 616 p.

Bourdieu, P. (1990). “Structures, Habitus, Practices.” In The Logic of Practice. Stanford, CA: Stanford University Press, 333 p.

Cooley C.H. Human Nature and the Social Order. – New York: Charles Scribner's Sons, 1922. – 460 p.

Cooley C.H. Social Organization: A study of the larger mind. – New York: Charles Scribner's Sons, 1909. – 426 p.

Freud, S. (1942) Gesammelte Werke// Chronologisch geordnet zweiter und dritter Band Die Traumdeutung. Über den Traums. Fischer Verlag, 1942. Imago Publishing Go., Ltd., London.- Bd.2, S.283-513.

Fromm, E. (1941). *Escape from freedom. Man for himself*. New York: Holt, Reinhart and Winston. 571 p.

Ghiglione R., Bromberg M. Interactions, attitudes, representations, communication // *Cours de Psychologie. Origines et bases*. 1992. 1. 189–228.

Goffman, E. (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*, University of Edinburgh Social Sciences Research Centre.

Goffman, E. (1963) *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Prentice-Hall.

Kohut, H. (2000) *Analysis of the Self: Systematic Approach to Treatment of Narcissistic Personality Disorders*, International Universities Press., 384 p.

McWilliams, Nancy. *Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process*. — New York: The Guilford Press, 1994, 426 p.

Moscovici, S. *Social Representations and Pragmatic Communication* // *Social Sciences Information*. 1994. Vol. 33, iss. 2. P. 163–177

Reich, Wilhelm. (1989) *Charakteranalyse Technik und Grundlagen*. Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln

Shank R.C., Abelson R. *Scripts, plans and knowlege* // *Advanced Papers of the 4-th IJCAI*. – Tbilisi, 1975. – Vol. 1. – P. 151–157.

Оригінальний рукопис отриманий 1 травня 2023 року

Стаття прийнята до друку 21 травня 2023 року